

Bartoněk, Antonín

K problematice tzv. Ahhijawy ve světle chetitských dokumentů

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1963, vol. 12, iss. C10, pp. [5]-16

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102202>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANTONÍN BARTONĚK

K PROBLEMATICE TZV. AHHIJAWY¹
VE SVĚTLE CHETITSKÝCH DOKUMENTŮ

Je tomu již téměř čtyřicet let,^{1a} co vyvolala mezi odborníky zabývajícími se otázkami staré Egeidy velký rozruch Forrerova hypotéza,² podle níž říše Ahhijawā, uváděná na řadě dokumentů z chetitského královského archivu ze 14.—13. stol. př. n. l., byla vlastně řecká říše starých Achajů, jejíž jádro leželo někde v evropském Řecku. Forrer tak navázal na starší Goetzovu rovnici Ahhijawā = 'Αχιζ/-Fιx,³ přidav k ní ovšem navíc řadu dalších lingvistických paralel mezi vlastními jmény z chetitských dokumentů a mezi řeckými vlastními jmény, známými z řeckých bájí (např. Tawagalawaš = 'Ετε(F)οκλέ(F)ης, Ajwalaš = Αἰ(F)ολος, Lazpaš = Λέσβος, Antarawaš = 'Ανδρεῖς, Attariššijaš ≅ ἸΑτρεῦς, Millawanda/Milawata = Μίλωνος < *ΜιλωFατ-, Aššuwa ≅ Ἀσία, Taruiša ≅ Τροίη, Alakšanduš z krajiny Wiluša = Ἀλέξανδρος z města (F)ίλιος/-ιον). Ne-trvalo však dlouho a původní entuziasmus, s kterým byla Forrerova hypotéza přijata, se rozplynul, když se časem ukázala neudržitelnost velké části z uvedených lingvistických paralel, a to zejména na základě rozboru provedeného v několika studiích a článcích Sommerových⁴ z třicátých let, zaměřených jednak proti Forrerově hypotéze, jednak proti její Schachermeyrově modifikaci.⁵ Po jisté stagnaci ve čtyřicátých letech dala pak nový impuls k opětovnému řešení těchto otázek významná událost, která zasáhla začátkem padesátých let téměř do všech oblastí vědeckého bádání o nejstarších společnostech východního Středomoří, totiž Ventrisovo rozluštění lineárního písma B jakožto písma, pod nímž se skrýval archaický dialekt staré řečtiny, jímž se mluvilo v centrech mykénské kultury v 15. až 13. stol. př. n. l. Spolu s tímto lingvistickým důkazem, že nositeli mykénské kultury byli opravdu Řekové, se totiž opětně ukázal názor o řeckém charakteru Ahhijawy nanejvýš reálným, zvláště když také archeologické výkopy dokazovaly nyní stále výrazněji rozšíření mykénské kultury i do východní Egeidy, a vůbec do východního Středomoří; v tomto směru je zvláště poučný masový výskyt mykénské keramiky zejména na Kypru, Rhodu a v Milétě, jak jej tam lze zjistit nejméně již od konce 15. stol. př. n. l.

Naším cílem nebude v tomto článku probrat všechny možnosti geografické lokalizace Ahhijawy a etnického utváření jejího obyvatelstva — k tomu by bylo zapotřebí velmi důkladného rozboru historie celé otázky a to není možno v rozsahu této studie dostatečným způsobem provést. Soustředíme se tu proto na zá-

kladní skutečnosti, s kterými by měl být český čtenář zajímavější se o ahhijawskou problematiku především důkladně seznámen, totiž na obsahovou charakteristiku všech chetitských dokumentů o Ahhijawě; přitom je tu hodláme podat — pokud možno — v chronologickém sledu, abychom tak poskytli českému čtenáři první zcela úplný nástin dějin říše Ahhijawy, jak jej lze z chetitského královského archivu zjistit. Tento postup má zároveň tu výhodu, že i ten, kdo by snad nesouhlasil s některými našimi geograficko-etnickými závěry o Ahhijawě, jak je chceme formulovat na konci této práce, bude moci využít onoho obsahového rozboru chetitských pramenů jako poměrně značně objektivní báze pro formulování svých vlastních hypotéz.

Vlastní jméno Ahhijawā — příp. jeho variantní podoby Ahhijuwā, Ahhijä — je s větší či menší jistotou doloženo celkem na 23 chetitských textech.⁶ Většina z nich byla vydána v Sommerově publikaci Ahhijavā—Urkunden, Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Abteilung, N. F. 6 (1932) (zkratka AU), na několik dalších textů týkajících se našeho problému upozornili Schachermeyer⁷ a Güterbock.⁸ Ze zmíněných 23 textů můžeme přitom alespoň do jisté míry chronologicky zařadit více než polovinu dokumentů, a ty se tedy nyní pokusíme probrat v jejich předpokládaném chronologickém pořádku — alespoň podle sledu jednotlivých chetitských vládců.

Nejstarší chetitský král, o němž se v chetitských dokumentech ve vztahu k Ahhijawě dovídáme, byl Šuppiluliumaš II., vládnoucí patrně v letech 1380 až 1346 př. n. l.⁹ Podle AU¹⁰ XIII 3—6 vyhostil tento panovník nějakou osobu — snad svou vlastní manželku — do Ahhijawy. Ale ať už šlo o jakoukoli osobu, ukazuje to na přátelské styky obou stran. Pisatelem zprávy byl však již Šuppiliumův syn, Muršiliš II., nastoupivší na trůn po krátké vládě Arnuwandy III.

Zprávy o Ahhijawě vztahující se přímo k vládě Muršila II. (vládl asi v letech 1345—1315 př. n. l.) jsou hojnější. Dvě zprávy tohoto druhu se nacházejí v análech tohoto chetitského panovníka. Na dokumentu AU XIV 23—26, který spadá na konec druhého nebo na začátek třetího roku Muršilovy vlády, se tu objevuje vedle zmínky o králi Ahhijuwy (sic!) i několik dalších vlastních jmen, jako zvláště jméno krále krajiny Arzawa (ležící podle souhlasného názoru většiny badatelů někde v jihozápadní části Malé Asie) Uchcha-LŮ-a, a dále místní jméno Millawanda. Z textu vyplývá, že šlo o nějaký válečný konflikt, přičemž sám text nedovoluje posoudit, kdo s kým bojoval. Zdá se, že situaci činí jasnějším dokument AU XV, III 1—9, taktéž z analů Muršila II., kde je zmínka o synu téhož krále Arzawy, o kterém byla řeč v AU XIV, dále o králi Ahhijawy a o tom, že byl někdo poslán chetitským králem po loď — patrně z Arzawy do Ahhijawy. Ve světle těchto informací je tedy pravděpodobné, že v dokumentu AU XIV šlo o válku mezi Arzawou a Chetity, přičemž Ahhijavā — a asi i Millawanda, která je tu tak poprvé uvedena pohromadě s Ahhijavou a o níž ještě podrobněji uslyšíme¹¹ — zůstávala zřejmě i nadále v přátelských stycích s Chetity.

O těchto přátelských stycích svědčí také věštební text AU X. který obsahuje otázky a odpovědi, týkající se příčiny božského hněvu proti Muršilovi, který onemocněl. Konstatuje se tu (l. c. II 57 nn.), že bůh Ahhijawy a bůh krajiny Lazpaš byli přivedeni nemocnému vládcovi na pomoc.

Obdobným dojmem o vztazích mezi chetitským a ahhijawským dvorem svědčí AU I, II 58—62, tj. část tzv. dopisu o Tawagalawovi, o němž bude ještě řeč v jiné souvislosti.¹² Jde o diplomatický dopis chetitského krále králi Ahhijawy a jeho

pisatelem — jak lze soudit srovnáním s dokumentem KUB⁴⁵ XIX 5 — byl asi nejspíše Muršilův syn Muwatalliš (vládl patrně mezi léty 1315—1290 př. n. l.). Na uvedeném místě v AU I je narážka, z níž lze soudit, že pisatel byl v mládí vychováván na chetitském dvoře mimo jiné se dvěma ahhijawskými chlapci urozeného původu, z nichž jeden patřil k vládnoucí ahhijawské dynastii a druhý byl právě onen zmíněný Tawagalawaš. I to ukazuje, že za pisatelova otce, Muršila II., byly obě dynastie spřáteleny.

V době vlády samotného Muwatalla byly však již ahhijawsko-chetitské vztahy — jak se zdá — napjatější. První rozpor mezi oběma stranami, o kterém víme, je jen zcela náznakově zmíněn opět v textu AU I, IV 7 nn; hovoří se tu velmi obratnou diplomatickou formou o tom, že mezi chetitským králem a králem AHHIJAWY nebyly spory od té doby, co mezi nimi došlo k smíru v záležitosti týkající se krajiny Wiluša (o lokalizaci této krajiny není mezi badateli shody). Pozornosti si zaslouží, že zde chetitský král bere za onu událost vinu na sebe a omlouvá ji svým mládím. I když může jít o jisté captatio benevolentiae v souvislosti s nově vzniklými třenicemi, přece jen je to náznak toho, že snad měl Muwatalliš v mládí jisté agresivní ambice v oblasti, kde se střetaly chetitské a ahhijawské zájmy.

Ony pozdější, nově vzniklé třenice, o nichž jsme se právě zmínili, tvoří pak hlavní náplň dokumentu AU I. Tento text lze pokládat za historicky vůbec nejceněnější dokument o chetitsko-ahhijawských vztazích. Je pojmenován podle Tawagalawaš, osoby zřejmě velmi významné v tehdejší maloasijské politice, blízké ahhijawským králi, ale zároveň důvěrně známé i Muwatallovi, s nímž byl ve společnosti příbuzného ahhijawského krále vychován, jak již víme, na chetitském dvoře. Značný díl zachované části dopisu je však věnován protichetitské činnosti chetitského poddaného Pijamarada, o jehož neutralizaci Muwatalliš ahhijawského krále žádá. Obsah dopisu je asi tento: Vojsko Tawagalawovo i vojsko chetitského krále se objeví v krajině Lukkā, když se tamní obyvatelstvo obrátilo se žádostí o pomoc v souvislosti nám neznámé nejprve na Tawagalawu a později na chetitského krále (snad tu šlo o dvě protivné strany, snad zákrok Tawagalawův vyvolal domácí odpor proti němu). Tawagalawaš požádá dopisem o vyjednávání, Muwatalliš pošle vysokého úředníka, aby Tawagalawu k němu doprovodil, Tawagalawaš však nepokládá chetitského vyslance za dostatečně vznešeného a žádá, aby ho Muwatalliš ihned ustanovil ve sporném území králem; teprve potom prý k chetitskému králi přijde. Muwatalliš souhlasí pod podmínkou, že Tawagalawaš nebude mít žádná vojska v ljalandě, až tam chetitské vojsko dorazí. Muwatalliš tam však nalezne po svém příchodu velmi početné oddíly chetitských nepřátel. Chetitský král je na hlavu porazí, získá mnoho zajatců a krajinu zpustoší, ponechá však bez úhony pevnost Atriji — s výslovným odvoláním na jakousi smlouvu asi s králem AHHIJAWY. Tehdy se objeví chetitský poddaný Pijamaradaš, odejme chetitskému králi jeho 7000 zajatců a odejde s nimi do města Millawandy, o kterém chetitský král jasně naznačuje, že spadalo pod moc krále AHHIJAWY. Chetitský král pošle nato ahhijawskému králi dopis se stížností na Pijamarada. Nedošká se však přímé odpovědi, a tak vstoupí s vojenskou mocí do Millawandy. Nenalezne tam ani Pijamarada, který z Millawandy odplul na lodi, ani Tawagalawu, a zároveň zjistí, že zástupce ahhijawského krále v Millawandě je s Pijamaradem spřízněn. Zejména je však chetitský král rozhořčen nad tím, že se král AHHIJAWY rozhodně staví proti Pijamaradovu vydání. Chetitský král v každém případě naléhá na úplné vyřešení Pijamaradova případu — neboť je prý nebezpečí, že ten bude i nadále z různých krajin podnikat útoky na chetitské

panství. Král Ahhijawy má prý Pijamaradovi napsat, aby se buď pokojně usadil v Ahhijawě, nebo aby se vrátil k Chetitům, a v žádném případě prý nemá ahhi-jawský král dovolit, aby Pijamaraduš užil Ahhijawy jako základny k protichetitským útokům. Přitom pro případ vydání Pijamarada do chetitských rukou nabízí chetitský král do doby, než by došlo mezi ním a Pijamaradem ke shodě, jako rukojmí příbuzného své ženy, který byl právě kdysi také vychováván na chetitském dvoře spolu s chetitským králem, s oním jedním příslušníkem vládnoucí ahhi-jawské dynastie a s Tawagalawou, jak jsme se už o tom zmínili. Dopis končí uvedeným již odkazem na smír obou panovníků v záležitosti týkající se krajiny Wiluša. — Jak lze pozorovat z toho, co jsme uvedli, je dopis psán smítlivým tónem, který překvapuje u osoby tak mocné, jako byl tehdejší representant chetitské moci. Zdá se tedy, že je plně oprávněná domněnka Pageova,¹³ podle níž lze z tohoto tónu soudit, že přímo samotné sídlo ahhi-jawského krále nebylo patrně v dosahu chetitské vojenské moci, tj. že bylo určitě odděleno od Millawandy, ahhi-jawského maloasijského teritoria, mořem; na maloasijské pevnině by se totiž opravdu byla stěžila nalezla říše, která by byla mohla odporovat tak beztrestně chetitské moci, jako to tehdy činil král Ahhijawy, když vlastně fakticky kryl oba zmíněné nepřátele Chetitů, Pijamarada a Tawagalawu. Podobně lze soudit, že mimo maloasijskou pevninu ležela i krajina, do které odplul z Millawandy Pijamaraduš; přitom se nezdá, že by ten se byl tehdy přeplavil přímo do centra ahhi-jawské moci, neboť v dopise chetitského krále je obsažena formulace, aby král Ahhijawy Pijamaradovi napsal, a z toho je vidět, že místo, na kterém se Pijamaraduš zdržoval, nebylo asi totožné se sídlem ahhi-jawského krále.

Z dopisu lze vyvodit také některé další geografické závěry, např. o lokalizaci samotné Millawandy. Chetitský král se střetl s Tawagalawou v krajině Lukkā u Ijalandy a táhl potom do Millawandy přes Waliwandu a Ijalandu. Většina badatelů vidí dnes v tomto údaji o směru tažení chetitského krále cestu z východu na západ přes Alabandu a Alindu klasické doby, a dále údolím řeky Maiandru do Milétu, přičemž bývá chetitské Millawanda, resp. na jednom nápise (AU III) doložené Milawata, srovnáváno s ionským Μίλητος (to je snad z *Milātos, a to opět z *Milawatos; srov. doložené aiolské Μίλλητος, patrně z *Milwātos). Méně přívrženců má názor, který spojuje s Millawandou krajinu Μιλιάς (gen. sg. Μιλιάδος; ze staršího Miluwas, —ados) na jihozápadě Malé Asie. Ale ať už tomu bylo s geografickou identifikací Millawandy jakkoli, zůstává z dokumentu AU I nepochybným to, že centrum Ahhijawy bylo asi mimo maloasijskou pevninu, že však Ahhijawā měla alespoň za Muwatalla na maloasijské pevnině svoje državy. Především k nim patřila Millawanda (srov. snad již AU XIV), ale na ahhi-jawskou tendenci k infiltraci do nitra Malé Asie ukazuje i zmínka chetitského krále o tom, že při bojích u Ijalandy ponechal bez úhony — s odkazem na smlouvu, snad s králem Ahhijawy — pevnost Atriji. Také příchod Tawagalawův do krajiny Lukkā lze snad alespoň zčásti tímto způsobem hodnotit. Na druhé straně je však pravděpodobné, že byl rozsah ahhi-jawských teritorií na maloasijské pevnině v různých dobách různý — viz o tom dále ve výkladu o dokumentu AU III.

Je třeba ovšem litovat, že se nám dopis o Tawagalawovi a Pijamaradovi nezachoval celý. Skládal se asi nejméně z tří tabulek a z nich se zachovala pouze tabulka třetí (to je právě dokument AU I) a část tabulky první nebo druhé, přičemž tento fragment je u Sommera registrován jako AU II. Text tohoto zlomku je velmi poškozen, ale jsou tu zachovány výrazy Ahhijawā a Pijamaraduš a jsou tu také zmínky o lodích.

Kromě toho není vyloučeno, že se hovoří o Pijamaradovi i na dokumentu HA¹⁵ 41, kde porušené Pija- bývá doplňováno na Pijamaraduš; slovo Ahhijawā je tu doloženo dvakrát — z toho jednou se hovoří o králi Ahhijawy. Souvislost s Pijamaradem je zde však velmi nejistá, a fragment nadto nedovedeme chronologicky zařadit.

S jménem Pijamaraduš se dále setkáváme i na některých dokumentech, na nichž není přímo doložen výraz Ahhijawā, resp. některá z jeho modifikací. Tak je např. o Pijamaradovi řeč na dokumentu AU III — jde o dopis, který poslal chetitský král svému závislému vládci v Milawatě; že jde o totožnost s Millawandou, ukazuje právě zmínka o události s Pijamaradem, a z toho lze také usuzovat na pozdější datum tohoto dopisu ve srovnání s AU I. Pochází asi nejspíše z doby krále Chattušila III., který vládl patrně mezi léty 1282—1250 př. n. l. Protože z dokumentu je dobře patrna závislost milawatského vládce na chetitském králi, zdá se, že Millawanda/Milawata nespádala již tehdy pod ahhijawskou moc — a tak tento dokument Sommer zařadil do svých Aḥḥijawā-Urkunden vlastně neprávem.

O Pijamaradovi jsou konečně — beze vztahu k Ahhijawě — zmínky ještě na jednom fragmentu z doby krále Chattušila (Boghazkōi Texte 3208a) a dále na dokumentu KUB XIX 5, v němž si stěžuje král krajiny při řece Šecha (snad jde o řeku Eurymedon), že Pijamaraduš podnikl nájezd do krajiny Lazpaš (= Lesbos?); právě tento druhý údaj je v nápadné shodě se zprávou z AU I, podle níž existovalo reálné nebezpečí dalších Pijamaradových agresivních činů.

I přes toli málo zaostřený obraz chetitsko-ahhijawských vztahů, jak jej podává pro dobu z konce vlády chetitského vládce Muwatalla dokument AU I, je z něho dobře patrné, že se za tohoto vládce ony vztahy značně zhoršily. Je těžko soudit, kdo dal k tomu první impuls. Na jedné straně je třeba jistě vzít v úvahu ahhijawské tendence k infiltraci ve směru na východ, na druhé straně není však možno podceňovat ani tu skutečnost, že počínaje Muršilem II. jevíli Chetitě větší zájem o pronikání na západ Malé Asie než v dobách předchozích. Přesto však nemáme ani v AU I doklady toho, že by bylo v té době došlo k nějakému déle trvajícímu otevřenému střetnutí mezi Chetity a Ahhijawou. Nevíme sice, jakého charakteru byl spor o Wilušu, ale nezdá se, že šlo o něco více než o pouhé přechodné vyhrocení vzájemných vztahů obou stran; a pokud jde o ozbrojený konflikt chetitského vládce s Tawagalawou, je zajímavé, že se některé osoby i z těsné Tawagalawovy blízkosti, jako jeho bratr Lachurzi, zdržovaly boje (viz AU I, I 26—31), takže tu snad šlo spíše o individuální akci Tawagalawovu, postřádající aktivní oficiální podporu ahhijawského panovníka.

Naproti tomu na dokumentech prvních dvou Muwatallových nástupců, jimiž byli Urchi-tešup (asi 1290—1282 př. n. l.) a Chattušiliš III. (vládl asi mezi léty 1282—1250 př. n. l.), nenacházíme vůbec žádné přímé stopy chetitsko-ahhijawských třenic. Z doby Urchi-tešupa nepochází dokonce ani jeden text, který by jednal o Ahhijawě, a z doby vlády Chattušila III., obratného diplomata, dávajícího přednost výhodám z mírových smluv před agresivními akty, se pak sice zachovaly dva dokumenty, v nichž se o Ahhijawě hovoří, ale děje se tak bez přímých zpráv o nějakých konfliktech. Na jednom z těchto dokumentů (AU IV) je zmínka o darech ahhijawského krále králi chetitskému (chetitský král tu odmítá poskytnout nejmenované osobě účast na těchto darech); text tedy opět naznačuje existenci jistých přátelských vztahů mezi oběma státy. Na jiném dokumentu z této doby [Gütterbock, Zeitschrift für Assyriologie N. F. 9 (1936), 321 nn.] čteme jen

fragmentární text se zmínkou o králi Ahhijawy, aniž můžeme bližší souvislost přesně určit.

[Z doby Chattušila III. pochází i text AU III, tj. onen dopis chetitského krále, který sice neobsahuje přímou zmínku o Ahhijawě, je však významný tím, že dokazuje, že po ahhijawské nadvládě v Millawandě někdy za Muwatalla, a snad již i za Muršila II. (viz již dokument AU XIV), následovala doba, kdy Millawata/Millawanda spadala pod chetitskou moc. Tato poslední informace je ovšem pro sledování otázek chetitsko-ahhijawských vztahů velmi důležitá a ukazuje alespoň nepřímo, že mezi napsáním dokumentu AU I a AU III muselo přece jen dojít mezi oběma stranami k jistým třenicím, a to aspoň v tom smyslu, že jejich výsledkem byla změna v politické závislosti Millawandy.]

Ještě méně jasná je otázka utváření chetitsko-ahhijawských vztahů za dalšího chetitského vládce Tutchalije II. (cca 1250—1220 př. n. l.). Z této doby pochází opět několik textů zmiňujících se o Ahhijawě — i když většinou spíše jen okrajově. Tak fragment AU XVI se týká především obyvatelstva země při řece Šecha, které tehdy vystoupilo nepřátelsky proti Chetitům a honosilo se přitom tím, že prý se je snažil již praděd tehdejšího chetitského krále bez úspěchu podrobit, když kdysi přemohl Arzawu (právě z této poznámky soudíme, že dokument AU XVI pochází od Tutchalije IV., neboť Arzawa byla podrobena za vlády Muršila II., Tutchalijova praděda [srov. výše AU XIV a XV]). Na událostech, majících souvislost s protichetitským pozdvižením obyvatelstva země při řece Šecha, měl patrně účast i král Ahhijawy, lze však těžko říci, v jaké podobě a na čí straně. Jistá část textu tu bývá překládána různými badateli různě, a to buď jako „král Ahhijawy ustoupil“ nebo jako „zastavil podporu“ anebo jako „obdržel zpět své někdejší území“ — přičemž badatelé dávající přednost prvnimu z uvedených překladů si nejsou vždy jisti tím, před kým to vlastně král Ahhijawy ustoupil, zda před lidem země při řece Šecha, či před Tutchalijou IV.; z textu samého nelze tedy bezpečně zjistit, na čí straně tehdy Ahhijawā stála, jisté je z kontextu jen to, že král Ahhijawy byl při této příležitosti osobně přítomen na maloasijské pevnině. — Dokument končí zprávou o porážce obyvatel země při řece Šecha.

Jak se však v každém případě zdá, byla tato akce Chetitů proti zemi Šecha zřejmě v úzké souvislosti s tehdejšími nepřátelskými akcemi protichetitské koalice vedené krajinou Aššuwa, jak o tom čteme v textu KUB XXIII 11+12, který přímo předchází před AU XVI (= KUB XXIII 13). Hovoří se tu nejprve o přemožení sedmi, patrně západomaloasijských krajin a o návratu do sídelního chetitského města a potom následuje seznam 22 oblastí, které se nato vzbouřily proti Chetitům. První z těchto oblastí byla krajina Lukkā (srovnávaná obvykle s klasičtými Lykii), na osmém místě je Karkiša (srovnávaná s Karií), předposlední a poslední jsou Wilušija a Truiša. V dalším textu se hovoří o porážce koalice a o zničení centra povstání Aššuwy. Boj byl po nějaké době ještě jednou obnoven, ale Chetitě opět zvítězili.

O chování Ahhijawy v době tohoto konfliktu mezi Chetity a koalicí krajiny Aššuwa nemáme bezpečných zpráv. Existuje sice jeden dokument, na němž se výraz Ahhijawā objevuje v blízkém sousedství výrazu Aššuwa, ale souvislosti nejsou jasné. Jde o dokument AU IX, jehož náplní je dopis chetitského krále neznámému adresátu — patrně však ani králi Ahhijawy, ani králi Aššuwy, o nichž obou je v dokumentu řeč. Čteme tu také na jednom porušeném místě fragmentární Tutch-, což by mohl být odkaz na Tutchaliju IV. a jím způsobenou zkázu Aššuwy. Text by musel být potom mladší než ona událost a spadal by snad až do

doby vlády předposledního chetitského krále Arnuwandy IV., syna Tutchalijova (ten vládl asi mezi léty 1220—1205 př. n. l.). Méně pravděpodobné je, že se na tomto dokumentu skrývá v jednom velmi fragmentárním výrazu slovo Millawanda; mimoto je v textu ještě dále zmínka o jakémisi „muži z Ahhijawy“. — Ale ať už byl vztah Ahhijawy ke koalici vedené krajinou Aššuwa jakýkoli, odkaz na krále Ahhijawy ve spojitosti s Aššuwou tu naznačuje, že tento král měl vskutku nějakou účast v konfliktu mezi Aššuwou a Tutchalijou IV. I když tedy asi tento dokument vznikl až za Arnuwandy IV. (přímou motivaci jeho vzniku neznáme), registruje nám zřejmě ve vztahu k Ahhijawě událost, která se stala za Tutchalije IV., a proto jsme byli patrně v právu, jestliže jsme jej zařadili do výkladu o chetitsko-ahhijawských vztazích za tohoto vládce.

Další doklad výrazu Ahhijawā z doby Tutchalije IV. se týká zcela jiné geografické oblasti, kde se mohly střetnout zájmy Ahhijawy a Chetitů. Kdežto krajina Aššuwa ležela pravděpodobně někde na západě Malé Asie, týká se další dokument, kterým se tu hodláme zabývat, text AU XVII, severosýrské krajiny Amurru. Na dokumentu je zachována část smlouvy mezi Tutchalijou IV. a králem oné krajiny a pro nás je v jeho textu významné to, že se tu hovoří o zákazu obchodu mezi Amurru a Assýrií — která byla tehdy v nepřátelském stavu s Chetity —, a o zákazu plavby lodí z Ahhijawy za obchodem s Assýřany. Tento dokument tedy opět potvrzuje, že Ahhijawā ležela u moře, a nadto je z něho patrné, že šlo nepochybně o stát, v jehož hospodářství měl velký význam námořní obchod. Z dopisu nelze však vysoudit, do jaké míry by bylo případné možno vykládat onen zákaz jako jistý akt skrytého, zatím se ještě otevřeně neprojevivšího nepřátelství proti Ahhijawě, a nikoli jen jako pouhý tlak na sprátenou zemi. Do jisté míry by onomu prvnímu názoru mohla nasvědčovat skutečnost, že se na jiném místě téhož dokumentu mluví o králich, kteří jsou stejné důstojnosti jako král chetitský — přičemž tu byli původně uvedeni králové Egypta, Babylónie, Assýrie a Ahhijawy, avšak údaj o králi Ahhijawy byl — snad dodatečně — vyškrabán.

Poslední dokument týkající se Ahhijawy — ovšem z těch, které jsou chronologicky zařaditelné — je dokument AU XIX, obsahující dopis Arnuwandy IV. jakémusi Madduwattovi. Madduwattaš, člověk nám neznámého původu, byl podle tohoto dopisu kdysi vyhnán Attariššijou, „mužem z krajiny Ahhija“, ze svého území, utekl se k Tutchalijovi a dostalo se mu vlády v krajině Zippašlá v sousedství Arzawy (asi někde v jižní části Malé Asie). I tam byl napaden Attariššijou, chetitský král mu však přispěl na pomoc a Madduwattovi bylo jeho území navráceno. Toto se přihodilo za Tutchalije, později — za Arnuwandy — se však Madduwattaš spojil se svým někdejší nepřítelem Attariššijou proti Chetitům a provedli spolu útok na zemi Alašija (bývá obvykle identifikována s Kyprem) za pomoci další osoby, jakéhosi „muže z krajiny Piggaja“. Arnuwandaš to považoval za protichetitský čin, Madduwattaš však prý proti tomu namítal, že nevěděl, že Alašija spadá do sféry chetitského zájmu. Dopis je psán rozhořčeným tónem, o oficiálním vztahu chetitského dvora k Ahhijawě lze však z něho stěží něco vysoudit, neboť se zdá, že Attariššijaš patřil k oněm dobrodruhům typu Tawagalawova, kteří asi prováděli protichetitské akce v nitru Malé Asie na vlastní pěst. Ovšem ať je tomu jakkoliv, byly jistě i takovými akcemi oficiální chetitsko-ahhijawské vztahy ovlivňovány, a nezdá se tedy, že by poslední léta chetitsko-ahhijawského soužití byla zcela bez diplomatických třenic.

To, co jsme zatím řekli, působí dojemem, že se někdejší celkem přátelské chetitsko-ahhijawské vztahy, jak se utvářely ve 14. stol. př. n. l., později — zejména

v 13. stol. př. n. l. — dosti zkalily, na druhé straně však nelze přímo dokázat, že by se to bylo opravdu odrazilo v nějakých děletrvajících vzájemných konfliktech. Nesmíme totiž zapomínat na to, že bezpečnější doklad otevřeného chetitsko-ahhijawského střetnutí máme zachován jen jeden, totiž Muwatallův odkaz na konflikt ve věci krajiny Wiluša (viz AU I), a to ještě se nezdá, že by byl tento konflikt nějak mimořádně závažný. Více bychom o charakteru těchto oficiálních vztahů věděli, kdybychom měli lépe zachovány dokumenty AU XI a AU XII, které vlastně za dosavadního stavu našich vědomostí nedovedeme ani dostatečně dobře datovat. Oba uvedené dokumenty, obsahující po jednom veštestním textu, jsou totiž zajímavé tím, že na nich máme co činit s hrozbou jakési války. Zvláště o dokumentu AU XI se zdá, že obsahuje válečnou hrozbu ze strany krále Ahhijawy, nelze to však bezpečně prokázat. Na dokumentu AU XII je pak o Ahhijawě řeč ve spojitosti s krajinou Karkija (= Karkiša? /viz KUB XXIII 11+12/).

Dokud se nám však nepodaří bezpečněji prokázat existenci nějakých hlubších ahhijawsko-chetitských konfliktů, jež by přesahovaly rámec oněch více či méně dobrodružných akcí jednotlivých ahhijawských šlechticů typu Tawagalawova nebo Attariššijova, do té doby budeme asi nuceni charakterizovat chetitsko-ahhijawské vztahy plynoucí z uvedených chetitských dokumentů vcelku pouze tak, že jsou sice na jedné straně poznamenány jistými rysy diplomatického přátelství, podtrženého v některých případech i důvěrnými vztahy mezi oběma vládnoucími dynastiemi, že však tyto vztahy nebyly prosty ani rozmanitých třenic, vyvolaných různými příčinami, z nichž jednou — a to nikoli nejméně významnou — byly patrně individuální, ahhijawským vládcem jen neoficiálně podporované snahy různých ahhijawských velmožů o infiltraci do maloasijského vnitrozemí. Přitom poměrně dobré vzájemné vztahy v oficiální politice lze vysvětlit zejména tím, že se v nich zřejmě po celou dobu obrážel rozdíl v mocenském charakteru obou států, neboť moc Chetitů byla zřejmě vázána pouze na pevninu, kdežto Ahhijawā byla spíše orientována na námořní obchod.

Nyní bychom chtěli dodat ještě několik slov o těch textech zmiňujících se o Ahhijawě, které nelze chronologicky zařadit a o nichž jsme se doposud nezmínili (nebudeme tu tedy již hovořit o chronologicky zcela nezařaditelných dokumentech AU XI a AU XII, o nichž byla zmínka na této straně nahoře, ani o dokumentu HA 41 [viz str. 9]).

Z textů nejisté chronologie, o nichž jsme se dosud nezmínili, je patrně nejdůležitější dokument AU XVIII, obsahující fragmentární seznam území, která se rozkládala patrně při hranicích říše Chetitů. Bezpečně tu byla zjištěna zatím jen jména Dataššaš, Mirā a Ahhijawā. Text tedy dovoluje soudit, že se v době, kdy byl text psán, rozkládala část ahhijawského území na maloasijské pevnině, a tím se nám významným způsobem doplňuje i ono svědectví z dokumentu AU I, z něhož plynula jak ahhijawská nadvláda v Millawandě za Muwatalla, tak snad i existence ahhijawských pevností — j. např. Atrije — v maloasijském vnitrozemí. Do jaké míry lze ovšem z této údajové shody mezi AU XVIII a AU I vyvodit i shodu chronologickou, to si zatím nedovolujeme rozhodnout, neboť i po ztrátě Millawandy, jak ji dosvědčuje dokument AU III z doby Chattušila III., mohla setrvat některá maloasijská území v moci vládců Ahhijawy.

Z dalších chronologicky těžko zařaditelných textů o Ahhijawě obsahuje dokument AU V dopis chetitského krále neznámému adresátu s nejasnou zmínkou o Ahhijawě a o městech patřících králi krajiny Mirā. Také dokument AU VII obsahuje dopis chetitského krále nějakému nezávislému vládcí; i zde je doložen vý-

raz Ahhijawā, vzhledem k porušení okolního textu nelze však zjistit bližší souvislosti tohoto jeho užití. Něco podobného platí i o dokumentu HA 42, v němž jsou spojeny dva fragmenty věšebního textu, obsahujícího slovo Ahhijā taktéž bez možnosti určit další souvislosti — a totéž lze říci i o dalších třech velmi fragmentárních textech, o nichž se nově zmiňuje Schachermeyr v článku *Zur Frage der Lokalisierung von Achiawa, Minoica, Festschrift Sundwall, Berlin 1958*, str. 365, pozn. 1 (jde o fragmenty s označeními 130/h 1938 [zlomek věšebního textu]; 279/i [patrně zlomek dopisu]; 2168/c [opět zlomek věšebního textu]). Konečně je u Güterbocka, l. c., uveden ještě jeden další text, na němž nacházíme zmínku o bronzovém předmětu, který buď pocházel „z Ahhijawy“ anebo byl vyroben „po ahhijawském způsobu“. [Naproti tomu nelze vůbec mezi doklady pojící se k Ahhijawě zařazovat — vedle zmíněného již textu AU III — ani Sommerovy dokumenty AU VI a AU VIII. Text AU VI je dopis chetitské královny, jehož adresát byl pokládán bezdůvodně za ahhijawského krále, protože někteří badatelé viděli ve výraze „moře“, kterého zde bylo použito, alegorické označení krále Ahhijawy jakožto vládce námořní mocnosti na Západě. Dokument AU VIII je pak malý fragment dopisu, jehož jedno náslovné fragmentární A- bývalo někdy bez dostatečného důvodu doplňováno na Ahhijawā.]

Tolik bylo potřeba říci k jednotlivým chetitským dokumentům pojícím se k Ahhijawě, aby byla českému čtenáři poskytnuta poměrně objektivní základna pro případné další úvahy zejména o lokalizaci Ahhijawy a o etnickém charakteru jejího obyvatelstva. Podrobné řešení těchto otázek by už překračovalo — jak jsme to již naznačili úvodem — omezené možnosti tohoto článku, a vyžádá si jistě speciální studie, příp. celé řady studií. Přesto však pokládáme za vhodné, abychom v závěru této práce nastínili alespoň v hrubých rysech hlavní linie, po nichž se dnes může řešení této problematiky ubírat. Pokud jde o lokalizaci Ahhijawy, řekli jsme již výše, že její centrum nemohlo být na maloasijské pevnině. Nejde ani o to, že se do Ahhijawy jezdilo po lodi, jak o tom čteme např. na dokumentu AU XIV, neboť loďmi bylo jistě udržováno spojení i mezi četnými pobřežními maloasijskými krajinami. Důležité je především to, co čteme v dokumentu AU I a co jsme již také naznačili, že totiž chetitský král, jehož vojska byla postrachem Egypta, Babylónie i Assýrie, obsadil sice při pronásledování Pijamarada vojensky ahhijawskou Millawandu (v tom se tedy neohlížel na údajné přátelské styky s Ahhijawou), ale další vojenské represálie už proti Ahhijawě nepodniká; kdyby byla bývala Ahhijawā na maloasijské pevnině, stěželo by se byl asi dal od těchto represálií odvrátit.

Byla-li tedy Ahhijawā mimo maloasijskou pevninu, mohla k ní po lodi vést buď cesta od jižního pobřeží Malé Asie nebo od jejího pobřeží západního. Při prvé z obou eventualit by přicházal v úvahu jako centrum Ahhijawy a sídlo ahhijawského krále ostrov Kypr (Ugarit je vyloučen dokumentem AU XVII, kde se ahhijawským lodím zakazuje plout za obchodem s Assýřany). Kypr byl opravdu již od konce 15. stol. př. n. l. alespoň zčásti osídlen obyvatelstvem, které je charakterizováno výskytem mykénské keramiky. Zdá se však, že se případná identifikace Ahhijawy s Kyprem dá těžko spojit s tím, že Kypru patrně odpovídá chetitské označení Alašija, tj. název krajiny, na kterou se podle AU XIX vypravili za Arnuwandy IV. „muž z krajiny Ahhijā“ Attariššijaš spolu s Madduwattou.

Větší naději na kladný výsledek mají spíše hypotézy počítající s ahhijawskou mocí někde při západním pobřeží Malé Asie. Tam jsou dvě velká naleziště mykénské keramiky, doložená také již od konce 15. stol. př. n. l., Rhodos a Milét,¹⁶

a tato skutečnost bývá dnes také jedním z hlavních argumentů těch, kteří umisťují buď vůbec samotné centrum Ahhijawy, anebo alespoň část ahhijawského území, na Rhodos a Millawandu pak identifikují s Milétem. Mimoto — jak už jsme naznačili — je s touto teorií ve shodě i Muwatallova cesta do Millawandy přes Waliwandu a Ijalandu.

Je tu jen jedna vážnější potíž. Zda totiž byl Rhodos opravdu centrem ahhijawské moci, či zda musíme hledat sídlo ahhijawského krále až někde v Mykénách nebo snad v jiných částech evropského mykénskému světa. Zastánci první teorie poukazují hlavně na dokument AU XVI, zvl. na údaj o tom, že ahhijawský král byl za Tutchalije IV. osobně přítomen na maloasijské pevnině, a považují za nepravděpodobné, že by v tomto případě bylo mohlo jít o panovníka sídlícího v evropském Řecku. Bývá jim však právem namítáno, že se Agamemnon jako vůdce Řeků před Trojou zdržoval na maloasijské pevnině celých deset let.

Na druhé straně však není dostatečně silný ani hlavní argument těch, kteří kladou Ahhijawu do Řecka, když říkají, že se ani na Rhodu ani na Kypru — což jsou patrně jediné oblasti při maloasijském pobřeží, které by mohly přicházet v úvahu jako centrum Ahhijawy — nemohla konstituovat tak silná politická moc, s jakou máme co činit v případě Ahhijawy, v onom poměrně krátkém rozmezí mezi tamními prvními masovými nálezy mykénské keramiky z konce 15. stol. př. n. l. a mezi prvními zprávami o Ahhijawě z 1. poloviny 14. stol. př. n. l.; domníváme se totiž, že doba padesáti let byla pro vytvoření takovéto moci dostatečná. Mimoto by se při řešení těchto otázek nemělo zapomínat ani na to, že opravdu nemáme zatím v mykénské době žádný doklad, který by bezpečně svědčil ve prospěch existence nějakého jednotného mykénského státního útvaru s centrem někde v Mykénách. Topografická analýza mykénských středisek v evropském Řecku — stejně jako existence několika tamních zcela samostatných archivů se záznamy psanými lineárním písmem B — nedovolují totiž doposud soudit nic jiného, než že např. vládcové v Mykénách, v Pylu nebo v Knossu byli na sobě do značné míry nezávislí. Podobného charakteru mohla být konec konců i moc mykénské vlády na Rhodu nebo na Kypru, i když ovšem příklad Agamemnona jako nejvyššího velitele všech Řeků před Trojou ukazuje na to, že jeden z těchto vládců mohl mít zejména za určitých mimořádných okolností charakter vrchního vladaře. Otázka ovšem je, zda by zvláště v míru bylo bývalo pravděpodobné, že by byl chetitský král přímo jednal s tímto vladařem, a zda tak spíše nečinil s vládci jednotlivých dílčích mykénských říší, které samy o sobě — i když snad nebyly rozsáhlé — mohly mít případ od případu značnou politickou, a zvláště hospodářskou váhu tím, že plnily např. významnou funkci obchodní. A právě pro Ahhijawu bylo patrně plnění takovéto funkce typické.

Řešením těchto otázek jsme už ovšem přijali jisté apriorní východisko, že totiž vládnoucí vrstva v Ahhijawě byli opravdu Řekové. Tento závěr je však vázán na splnění dvou předpokladů, že totiž za první Ahhijawa opravdu byla kulturně i etnicky součástí tzv. mykénskému světa, a za druhé, že Řekové byli opravdu nositeli mykénské kultury. Pokud jde o první předpoklad, je třeba říci, že ať byla Ahhijawa kdekoli na jih (Kypr), jihozápad (Rhodos) nebo západ (evropské Řecko) od Malé Asie, ležela zcela nepochybně v oblasti, jež byla v oné době charakterizována rozšířením tzv. mykénské kultury; v uvedeném sousedství neleží totiž z těch krajin, které měly v 14. až 13. stol. př. n. l. podle archeologických nálezů nějaký význam, žádná taková, která by zároveň nepatřila do mykénskému kulturnímu okruhu. Přítom poměrně jednotný charakter památek mykénské hmotné

kultury, zvl. keramiky, v celé tehdejší řecko-egejské oblasti — počítaje v to i Kypr a některé další přilehlé krajiny — vede dnes badatele zabývající se touto problematikou k celkem souhlasnému názoru, že také etnický ráz nositelů této kultury byl v celé uvedené oblasti převážně týž.

Pokud jde potom o druhou otázku, totiž o to, zda byli nositeli oné jednotné mykénské kultury Řekové, její řešení je v zásadě závislé na uznání správnosti Ventrisova rozluštění lineárního písma B. Skrývá-li se totiž pod mykénskými lineárními texty řečtina, byly jistě i vládnoucí vrstvy v Knossu, Pylu a v Mykénách Řekové, a v souvislosti s tím, co jsme řekli v předešlém odstavci, lze zároveň předpokládat, že se asi řecké dynastie objevovaly vůbec všude tam, kde máme doložen masový výskyt mykénské keramiky. A tak jestliže je dnes již celkem všeobecně přijímáno Ventrisovo rozluštění za zásadně správné, pak nám opravdu již nic nebrání vyslovit naše oprávněné přesvědčení o tom, že i vládnoucí vrstva Ahhijawy byli zřejmě Řekové, nepochybně jedna část oněch mytických Achajů Homérových, jejichž přítomnost po celém tehdejším řecko-egejském světě dokazují i obdobné názvy navzájem tak vzdálených krajín a míst, jako 'Αχαιῶν na severu Peloponnésu, 'Αχαιῶν Φερῶν v stredořecké Thesalii anebo 'Αχαιῶν πόλις (= „achajské město“) na Rhodu. Přitom je třeba dodat, že i kdyby se snad přece jen ukázalo Ventrisovo rozluštění nesprávným, nemuselo by to ještě samo o sobě znamenat zásadní argument proti možnosti řeckého charakteru mykénské kultury, a dokonce i sám jeden z hlavních odpůrců Ventrisova rozluštění A. J. Beattie¹⁷ výslovně spojuje Ahhijawu s Achaji, tj. i v jeho pojetí v zásadě s Řeky.

Tolik jsme si tedy závěrem dovolili říci k topografické a etnické problematice Ahhijawy. Učinili jsme tak zatím jen předběžně a chtěli bychom se k těmto otázkám ještě jednou v budoucnosti vrátit a pokusit se o podrobnější analýzu celé problematiky a o širší zdůvodnění získaných závěrů. Za zcela bezpečné pokládáme prozatím pouze to, co jsme byli s to o Ahhijawě vyčíst přímo z chetitských dokumentů, máme však za to, že i tyto údaje samy o sobě dovedou otevřít — i když zatím jen zčásti — našemu čtenáři dosud málo známou kapitulu maloasijských dějin z konce druhého tisíciletí př. n. l.

P o z n á m k y

¹ Autor článku, který sám není chetitolog, vycházel při své obsahové reprodukci chetitských zpráv o Ahhijawě v zásadě z překladu Sommerova (viz dílo cit. na str. 4), přihlížel však přitom ve značné míře i k rozmanitým nověji podaným návrhům na interpretaci a zejména cenným vodítkem mu byly v tomto směru příslušné partie práce Huxleyovy (viz pozn. 6) a Pagcovy (viz pozn. 13). Pokud jde o transkripci chetitských jmen, byla na rozdíl od naší chetitologické praxe dána přednost písmeni *w* před *v* a z technických důvodů bylo dále Sommerovo Ἀἰῖαῦᾱ, resp. Ahhijavā, přepisováno méně přesně jako Ahhijawā — místo náležité české transkripce Achchijavā, resp. Achchijawā, které by byl dal autor dnes přednost.

^{2a} O problému psal v české odborné literatuře zatím jen F. Stiebitz v článku *O historickém pozadí Homérových liadů*, *Listy filologické* 53 (1926), 321–335, zvl. 327 nn. Nejdůležitější moderní úvod do dějin problému viz u K. Völkl a, *La nouvelle Clio* 4 (1952), 329–359, a u F. Cassoly, *La Ionia nel mondo miceneo*, Napoli 1957, str. 45–52.

² E. O. Forrer, *Vorhistorische Griechen in den Keilschriften von Boghazköi*, *Mitteilungen der deutschen Orientalgesellschaft* 63 (1924), 1–22.

³ A. Götz, *Kleinasion zur Hethiterzeit*, Heidelberg 1922, str. 26, pozn. 5.

⁴ Viz zvl. dílo citované na str. 4.

⁵ F. Schachermeyr, *Hethiter und Achäer*, *Mitteilungen der altorientalischen Gesellschaft* 9 (1935), sv. 1/2.

⁶ Nejnovější výčet všech dnes známých chetitských textů pojících se k Ahhijawě viz v práci G. L. Huxleye *Achaean and Hittites*, Oxford 1960, str. 1–11 a 48.

- ⁷ F. Schachermeyer, o. c.
⁸ Güterbock, *Zeitschrift für Assyriologie*, N. F. 9 (1936), 321 nn.
⁹ Chronologie je uváděna podle F. Cassoly, *La Ionia* 313 nn.
¹⁰ AU = F. Sommer, *Ahhijawā-Urkunden* (plnou citaci viz na str. 4).
¹¹ Viz dále str. 7 n.
¹² Viz dále str. 7.
¹³ D. L. Page, *History and the Homeric Iliad*, Berkeley & Los Angeles 1959, str. 12 nn.
¹⁴ HA = F. Schachermeyer, *Hethiter und Achäer* (plnou citaci viz v pozn. 5).
¹⁵ KUB = *Keilschrifturkunden aus Boghazköi*, Berlin 1921.
¹⁶ Viz F. H. Stubbings, *Mycenaean Pottery from Levant*, Cambridge 1951, str. 7 nn.
¹⁷ A. J. Beattie, *Aegean Languages of the Heroic Age*, v díle *A Companion to Homer*, vyd. A. J. B. Wace and F. H. Stubbings, London 1962, str. 316 n.

THE HISTORY OF AHHIJAWĀ IN THE LIGHT OF THE HITTITE DOCUMENTS

The author has arranged in chronological order all the items of information preserved in those Hittite documents that deal with the land of Ahhijawā, his intention being to trace the history of the relations between Ahhijawā's kings and their Hittite opposite numbers in the 14th and the 13th cent. B. C. He comes to the conclusion that these relations, apparently good in the 14th cent. B. C., retained, even in the following century, the character of official diplomatic friendship, occasionally marred, true enough, by adventurous raids on the Hittite territory by some Ahhijawan nobles. These good diplomatic relations may be due to the different ambitions of the Hittites within their continental empire of Asia Minor on the one hand and of the sea-faring men of Ahhijawā with thier chiefly commercial interests on the other.

As to the ethnological identity of the people of Ahhijawā, the author finds, in regard to archaeological evidence of Mycenaean pottery, that within the area south, southwest and west of the coast of Asia Minor there was no other power to be in such close contact with the Hittites in the course of the 14th and the 13th cent. B. C. but that of the bearers of Mycenaean civilization — the Greeks. As to the geographical position of Ahhijawā, he prefers Rhodes to Cyprus, mainly on the ground that the Hittite documents refer to the latter as Alašija. He does so, of course, with the proviso that the land of Ahhijawā was not identical with the Mycenaean Greece of those scholars that would regard it as a unified empire of all Mycenaean Greeks; he cannot, however, subscribe to their view, as it is not corroborated by archaeological evidence offered by the Mycenaean centres of the Greek Mainland.

Transtated by J. Firbas